

PARLAMENTARNI NADZOR NAD PRIMENOM POSEBNIH MERA ZA TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA U SRBIJI



KATARINA
ĐOKIĆ



PARLAMENTARNI NADZOR NAD

PRIMENOM POSEBNIH MERA ZA

TAJNO PRIKUPLJANJE PODATAKA U SRBIJI

Beograd, 2014.

**PARLAMENTARNI
NADZOR NAD
PRIMENOM POSEBNIH
MERA ZA TAJNO
PRIKUPLJANJE
PODATAKA U SRBIJI**

IZDAVAČ

Beogradski centar za bezbednosnu politiku
Đure Jakšića 6/5, Beograd
Tel: 011 3287 226
Email: office@bezbednost.org
www.bezbednost.org

AUTORKA

Katarina Đokić

UREDNIK

Predrag Petrović

LEKTURA I KOREKTURA

Tatjana Hadžić Jovović

DIZAJN I PRELOM

Saša Đorđević

ŠTAMPA

Unagraf



Objavlivanje ovog rada podržali su Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke (Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope) kroz program TRAIN (eng: Think Tanks providing Research and Advice through Interaction and Networking), kojim upravlja Nemački savet za spoljne poslove (DGAP), kao i Ambasada Kraljevine Norveške kroz projekat „Ko nas sluša: Ka efektivnom spoljnom nadzoru upotrebe specijalnih istražnih mera“. Stavovi izneti u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autorke i ne odražavaju nužno stavove Savezne Republike Nemačke, DGAP-a ili Kraljevine Norveške.

SADRŽAJ

PRIMENA POSEBNIH MERA: KO PRIMENJUJE KOJE MERE I U KOJU SVRHU	5
---	---

POZITIVNI POMACI	8
------------------	---

PROBLEMI U NADZORU NAD PRIMENOM POSEBNIH MERA UNUTAR SLUŽBI BEZBEDNOSTI	9
---	---

Ograničenja vezana za zakons- ko uređenje	10
--	----

Ograničenja koja se odnose na vrednosti i veštine parlamentaraca	12
--	----

Policija primenjuje posebne mere bez parlamentarnog nadzora	14
---	----

PREPORUKE	16
-----------	----

IZVORI	17
--------	----

PRIKAZ PRAKTIČNE POLITIKE

Posebne mere za tajno prikupljanje podataka (u nastavku: posebne mere) jesu one koje državni organi (prvenstveno organi bezbednosti) tajno primenjuju, a koje svojim svojstvima ograničavaju ustavom zagarantovana prava građana. Iz toga sledi da nekontrolisanom primenom ovih mera može doći do povrede ljudskih prava, zloupotrebe ovlašćenja, kao i do bespotrebnog nanošenja značajnih novčanih troškova poreskim obveznicima. Ovi rizici nisu isključivo „teoretski“. U poslednjih nekoliko godina u Srbiji je bilo više skandala vezanih za korišćenje posebnih mera. Javnost su, tokom 2012. i 2013. godine, uzdrmali izveštaji medija o telefonskom prisluškivanju visokih državnih funkcionera.¹ Početkom 2014. godine, bivši zamenik načelnika Službe za specijalne istražne metode Uprave kriminalističke policije uhapšen je zbog odavanja informacija² organizovanoj kriminalnoj grupi o merama koje su primenjene protiv njenih članova. Pored ovih skandala, postoje i indikacije da institucije posebne mere primenjuju u veoma širokim razmerama. Na primer, jedan operator mobilne i fiksne telefonije izvestio je da su državni organi tokom jedne godine 270.000 puta pristupili zadržanim elektronskim podacima njegovih klijenata.³ Sve ovo ukazuje na to da treba ojačati spoljni nadzor, jer je on suštinski značajan za uvećanje odgovornosti državnih aktera koji sprovode posebne mere. Jačanje spoljnog nadzora je, takođe, u najboljem interesu institucija bezbednosti, budući da pomaže demistifikaciji njihovog rada i uvećava poverenje javnosti u ove institucije.⁴

Postoje tri vrste aktera koji vrše spoljni nadzor nad primenom posebnih mera u Srbiji. Sudstvo je prvenstveno odgovorno za *ex ante* kontrolu davanjem odobrenja za primenu mera. Nezavisni državni organi (NDO), relevantni za nadzor nad primenom posebnih mera, jesu Zaštitnik građana i Poverenik za informacije od javnog značaja i

¹ „BIA potvrdila: MUP izdao nalog za prisluškivanje Vučića i Nikolića,” Blic online, 1. 11. 2012.

² „Uhapšen policijski funkcioner zbog slučaja Lazarević.” RTV, 21. 2. 2014.

³ Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, 2013: 62.

⁴ Zapisnik sa stručnih konsultacija „Partnerstvo za integritet u sektoru bezbednosti, 9–11. jul 2014.

zaštitu podataka o ličnosti. Oni nadziru one aspekte rada institucija bezbednosti koji spadaju u okvir njihovih ovlašćenja.⁵ Treći akter odgovoran za nadzor nad primenom posebnih mera jeste Narodna skupština Republike Srbije. Za razliku od NDO, Narodna skupština do sada nije bila dovoljno aktivna i nije reagovala na afere i probleme vezane za primenu posebnih mera. Kao što parlamentarni nadzor ne može zameniti nadzor koji vrše sudstvo i NDO, tako ni aktivnosti ova dva aktera ne mogu zameniti parlamentarni nadzor. Postoji nekoliko razloga zbog kojih su parlamenti neophodni i nezaobilazni akteri nadzora. Prvo, nadzor izvršne vlasti spada u glavne funkcije parlamenta.⁶ Drugo, s obzirom na to da je parlament direktno izabrano telo, parlamentarni nadzor daje legitimnost primeni posebnih mera. Ovaj nadzor vrše specijalizovani odbori, koji čine pripadnici različitih partija. Time se obezbeđuje izbalansirani nadzor.⁷ Najzad, svrha parlamentarnog nadzora nad primenom posebnih mera nije razotkrivanje pojedinačnih slučajeva zloupotrebe, već uočavanje potencijalnih sistemskih nepravilnosti i predlaganje rešenja koja će omogućiti da one budu prevaziđene na nivou formulisanja politika.⁸

Ovaj prikaz praktične politike predstaviće procenu dosadašnjeg parlamentarnog nadzora nad primenom posebnih mera. Prvo će ukratko biti sagledana primena posebnih mera u Srbiji. Drugo, biće izloženi pozitivni pomaci u parlamentarnom nadziranju njihove primene. Zatim će biti identifikovani i razmotreni problemi vezani za nadzor. Konačno, biće izložene preporuke za unapređenje parlamentarnog nadzora.

PRIMENA POSEBNIH MERA: KO PRIMENJUJE KOJE MERE I U KOJU SVRHU

Glavni akteri u sprovođenju posebnih mera u Srbiji jesu tri službe bezbednosti (Bezbednosno-informativna agencija, BIA; Vojnobezbednosna agencija, VBA; Vojnoobaveštajna agencija, VOA) i Uprava kriminalističke policije (UKP). Posebne mere mogu se primeniti u dve svrhe: za potrebe vođenja krivičnog postupka ili radi zaštite nacionalne bezbednosti⁹. Stoga je njihova primena predviđena u više zakona, ali ne postoji potpuna razdvojenost zakonskih odredaba koje uređuju posebne mere jer su dve od tri službe bezbednosti (BIA i VBA) takođe ovlašćene da sprovode istrage u okviru krivičnog postupka.

⁵ U slučaju Zaštitnika građana, to su ljudska prava i zakonitost i pravilnost u radu organa uprave.

⁶ Videti: Zakon o Narodnoj skupštini, čl. 7.

⁷ U Narodnoj skupštini Srbije, Odbor za kontrolu službi bezbednosti nadzire primenu posebnih mera u radu službi.

⁸ Videti: De Smet, P. 2008.

⁹ Up: Ustav Republike Srbije, čl. 41. st. 2. (odstupanje od tajnosti pisama i drugih sredstava opštenja) i čl. 42. st. 3. (odstupanje od zabrane prikupljanja podataka o ličnosti izvan svrhe za koju su prikupljeni).

TABELA 1: PRIMENA POSEBNIH MERA PREMA SVRSI

	KRIVIČNE ISTRAGE	PREVENTIVNE BEZBEDNOSNE RADNJE	
Pravni osnov	Zakonik o krivičnom postupku, čl. 166-187.	Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji, čl. 12 (VBA) i 27 (VOA); Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji, čl. 13.	
Naziv u zakonu	Posebne dokazne radnje	Posebni postupci i mere tajnog prikupljanja podataka (VBA i VOA); posebne mere kojima se odstupa od nepovredivosti tajne pisama i drugih sredstava opštenja (BIA)	
Koje su mere obuhvaćene	<ul style="list-style-type: none"> (1) Tajni nadzor komunikacije; (2) Tajno praćenje i snimanje; (3) Simulovani poslovi; (4) Računarsko pretraživanje podataka; (5) Kontrolisana isporuka; (6) Angažovanje prikrivenog islednika. 	VBA i VOA ZAJEDNO <ul style="list-style-type: none"> (1) Operativni prodor u organizacije, grupe i institucije; (2) Tajno pribavljanje i otkup dokumenata i predmeta; 	BIA <ul style="list-style-type: none"> (1) Tajni nadzor i snimanje komunikacije ili nadzor elektronske ili druge adrese; (2) Tajni nadzor i snimanje komunikacije na javnim mestima i mestima kojima je pristup ograničen ili u prostorijama; (3) Statistički elektronski nadzor komunikacije i informacionih sistema u cilju pribavljanja podataka o komunikaciji ili lokaciji korišćene mobilne terminalne opreme; (4) Računarsko pretraživanje već obrađenih ličnih i drugih podataka i njihovo upoređivanje sa podacima koji su prikupljeni primenom mera iz tač. 1-3.

Koje su mere obuhvaćene		VBA	VOA
		<p>(3) Tajni uvid u evidencije ličnih podataka;</p> <p>(4) Tajno praćenje i nadzor lica na otvorenom prostoru i javnim mestima uz korišćenje tehničkih sredstava ;</p> <p>(5) Tajni elektronski nadzor telekomunikacija i informacionih sistema radi prikupljanja zadržanih podataka o telekomunikacionom saobraćaju i lokaciji korisnika, bez uvida u njihov sadržaj;</p> <p>(6) Tajno snimanje i dokumentovanje razgovora na otvorenom i u zatvorenom prostoru uz korišćenje tehničkih sredstava;</p> <p>(7) Tajni nadzor sadržine pisama i drugih sredstava komuniciranja, uključujući i tajni elektronski nadzor sadržaja telekomunikacija i informacionih sistema;</p> <p>(8) Tajni nadzor i snimanje unutrašnjosti objekata, zatvorenih prostora i predmeta;</p>	<p>(9) Tajna saradnja sa fizičkim i pravnim licima;</p> <p>(10) Preduzimanje mera na prikrivanju identiteta i svojine;</p> <p>(11) Osnivanje pravnih lica i uređenje njihovog rada na način koji ih ne dovodi u vezu sa VOA;</p> <p>(12) Prikriveno korišćenje imovine i usluga uz naknadu;</p> <p>(13) Korišćenje posebnih dokumenata i sredstava kojima se štiti VOA, njeni pripadnici, prostorije i sredstva.</p>
Ko primenjuje ove mere	Policija (UKP), BIA, VBA, 4: takođe drugi organi ako su ovlašćeni zakonom; 5: takođe drugi organi ako ih je odredio tužilac		

POZITIVNI POMACI

Do sada je uspostavljanje prakse parlamentarnog nadzora nad primenom posebnih mera bilo ograničeno na nadzor nad službama bezbednosti.

Imajući u vidu nasleđe službi bezbednosti, u koje spada zloupotreba ljudskih prava, kao i još nerazjašnjen udeo koji su ove službe imale u organizovanom kriminalu, uvođenje spoljnog nadzora nad njihovim radom bio je jedan od prioriteta reforme sektora bezbednosti u Srbiji. Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije (ZOUSB), usvojen 2007. godine, uspostavio je pravni osnov za parlamentarni nadzor nad radom službi bezbednosti, navodeći nadležnosti i ovlašćenja Odbora odgovornog za vršenje takvog nadzora. Jedna od njegovih nadležnosti jeste nadzor nad zakonitošću primene posebnih mera.¹⁰ U tom smislu, važna su dva instrumenta koja su dodeljena ovom Odboru. Redovni izveštaji koji službe bezbednosti podnose Odboru sadrže statističke podatke o primenjenim posebnim merama tokom izveštajnog perioda.¹¹ Drugi instrument, posebno pogodan za nadzor nad primenom posebnih mera, jeste neposredni nadzor, odnosno nadzorne posete. Pored toga, važno je istaći da Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji (2009) uvodi organ Generalnog inspektora službi i obavezuje ga da neposredno izveštava nadležni odbor Narodne skupštine najmanje jednom godišnje. S obzirom na to da nadležnosti Generalnog inspektora obuhvataju nadziranje zakonitosti primene posebnih mera u VBA i VOA, ova obaveza za Odbor predstavlja još jedan nadzorni instrument u tom pogledu.¹²

U prvim godinama nakon usvajanja ZOUSB-a, Odbor za odbranu i bezbednost (OOB) bio je zadužen za nadzor nad službama bezbednosti, ali su njegove opsežne nadležnosti takođe pokrivala unutrašnje poslove i odbranu. Redovni izveštaji razmatrani su sa značajnim kašnjenjem (na primer, godišnji izveštaj VOA za 2008. godinu razmatran je u martu 2010. godine¹³). U istom periodu, OOB je obavio po jednu uvodnu posetu svakoj službi bezbednosti, ali nisu usledile stvarne nadzorne posete. Nadzorna ovlašćenja nisu bila potpuno korišćena do promene u Poslovniku Narodne skupštine, kojom je OOB podeljen na dva odbora: Odbor za odbranu i unutrašnje poslove i Odbor za kontrolu službi bezbednosti (OKSB). Ovi odbori konstituisani su prvi put u sazivu Skupštine 2012–2014. Tokom ovog saziva OKSB je redovno razmatrao izveštaje koje su podnele službe bezbednosti. Povrh toga, usvojio je Odluku kojom se bliže uređuje vršenje nadzornih poseta.¹⁴ Nadzor nad zakonitošću primene posebnih mera istaknut je u Odluci

¹⁰ „Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, čl. 16.

¹¹ Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović, vođen u Beogradu 8. 4. 2014.

¹² „Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji, čl. 54.

¹³ Osamnaesta sednica Odbora za odbranu i bezbednost. Narodna skupština Republike Srbije [saziv 2012–2014], 1. mart 2010.

¹⁴ Narodna skupština Rep. Srbije – Odbor za kontrolu službi bezbednosti. Odluka kojom

kao jedan od prioriteta nadzornih poseta.¹⁵ Odbor je 2013. godine izvršio po jednu nadzornu posetu svakoj službi bezbednosti.¹⁶ Tokom njih su pregledani nasumično odabrani predmeti koji dokumentuju primenu posebnih mera.¹⁷ Članovi Odbora su prilikom posete BIA, takođe, kontrolisali finansijska sredstva za specijalne operativne svrhe.¹⁸

Iako je zakonodavni okvir, a posebno ZOUSB, obezbedio solidnu osnovu za parlamentarni nadzor nad primenom posebnih mera unutar službi bezbednosti, u jačanju nadzorne uloge OKSB-a tokom saziva 2012–2014. odlučujuću ulogu imala je ambicija predsednice Odbora, Jadranke Joksimović iz vladajuće Srpske napredne stranke, što su čak i njeni politički protivnici bili voljni da priznaju.¹⁹ Gospođa Joksimović je, sa svoje strane, istakla želju članova OKSB-a da „učestvuju u nečem novom“ kao veoma važnu za uspešno organizovanje nadzornih poseta.²⁰ Prema izvoru bliskom Odboru, postojalo je „osećanje elitizma“ među članovima, koje ih je motivisalo da se aktivno uključe u rad Odbora.²¹

PROBLEMI U NADZORU NAD PRIMENOM POSEBNIH MERA UNUTAR SLUŽBI BEZBEDNOSTI

Opisani pomaci obezbedili su dobru polaznu tačku, ali postoji nekoliko problema prema kojima treba usmeriti pažnju radi uspostavljanja efektivnog parlamentarnog nadzora nad primenom posebnih mera. Prva grupa problema odnosi se na nedostatke i potencijalne prepreke u nadzoru nad radom službi bezbednosti. Druga grupa odnosi se na potpuno nepostojanje parlamentarnog nadzora nad posebnim

se uređuje način na koji Odbor obavlja neposredni nadzor nad radom službi bezbednosti u skladu sa zakonom kojim se uređuju osnovi uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, kao i sa zakonima kojima se uređuje rad službi bezbednosti, te sa Poslovníkom Narodne skupštine. Broj 02-1322/13. Beograd, 29. 3. 2013.

¹⁵ Odbor za kontrolu službi bezbednosti. Izveštaj o izvršenom nadzoru nad radom službi bezbednosti za 2012. godinu. Beograd, 23. 3. 2013: 12.

¹⁶ „Skupštinski odbor kontroliše VOA.” RTS online, 15. 7. 2013.

¹⁷ „Odbor za kontrolu službi bezbednosti sproveo nadzornu posetu Bezbednosno-informativnoj agenciji.” Narodna skupština Republike Srbije, 10. jul 2013.

¹⁸ Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović, vođen u Beogradu 8. 4. 2014.

¹⁹ Intervju sa narodnim poslanikom Konstantinom Samofalovim, vođen u Beogradu 25. 12. 2013. Intervju sa narodnim poslanikom Draganom Šutanovcem, vođen u Beogradu 12. 8. 2014.

²⁰ Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović, vođen u Beogradu 8. 4. 2014.

²¹ Intervju sa anonimnim sagovornikom bliskim OKSB-u, vođen u Beogradu 27. 11. 2013.

merama koje primenjuju drugi državni akteri. Najviše zabrinjava to što primena posebnih mera u radu Uprave kriminalističke policije uopšte nije predmet parlamentarnog nadzora.

Ograničenja vezana za zakonsko uređenje

Iako je ZOUSB uspostavio solidan zakonodavni okvir za parlamentarni nadzor nad primenom posebnih mera unutar službi bezbednosti, on ipak postavlja određena nepotrebna i nepoželjna ograničenja. Zakon precizira koju vrstu podataka parlamentarci ne mogu da zahtevaju tokom nadzornih poseta službama bezbednosti. Za neke od njih (identitet zaposlenih, akcije koje su u toku) moguće je obrazložiti da je reč o podacima čije razotkrivanje može da ugrozi ličnu bezbednost ili da potencijalno kompromituje rad službi. Međutim, postoje zabrane koje nisu dovoljno jasne i koje nije lako opravdati:

1. Parlamentarci ne mogu zahtevati podatke o „metodima pribavljanja obaveštajnih i bezbednosnih podataka“ ili o „načinu primene posebnih postupaka i mera”.²² Ova ko neodređeno formulisane odredbe mogu da sputaju nadzor, jer službe bezbednosti mogu parlamentarcima da uskrate pristup podacima neophodnim za dobijanje potpunog uvida u način na koji se posebne mere primenjuju.
2. Parlamentarcima je zabranjeno da traže podatke pribavljene razmenom sa stranim službama i međunarodnim organizacijama.²³ Prošlogodišnja otkrića o razmeni podataka prikupljenih primenom posebnih mera između službi bezbednosti²⁴ različitih zemalja izaziva zabrinutost da službe bezbednosti mogu da iskoriste međunarodnu saradnju kako bi izbegle sopstvene ustave i da pristupe ličnim podacima svojih građana bez sudskog ovlašćenja. Praksa nadzora nad razmenom podataka sa stranim agencijama nije nepoznata u evropskim parlamentima: prema istraživanju iz 2011. godine, ona postoji u 12 zemalja članica EU.²⁵
3. Parlamentu nije onemogućen samo nadzor nad saradnjom sa stranim službama, već su parlamentarci sprečeni i da se informišu o tajnim podacima koje su službe bezbednosti dobavile od drugih državnih organa.²⁶ U praksi, to znači da oni ne mogu da procene zakonitost razmene podataka između državnih institucija. Ovdje zabrinjava to što službe dobijaju lične podatke građana saradnjom sa drugim državnim organima kojima nije potrebno sudsko ovlašćenje za prikupljanje ove

²² „Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije,” čl. 19, st. 2, tač. 4 i

6.

²³ „Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije,” čl. 19, st. 2, tač. 7.

²⁴ „BND leitet seit 2007 Daten an NSA weiter.” Zeit online, 8. 8. 2013.

²⁵ Wills, A. et al. Parliamentary Oversight of Security and Intelligence Agencies in the European Union.” European Parliament, 2011: 115–116.

²⁶ „Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije,” čl. 19, st. 2, tač. 8.

vrste podataka. Na primer, Uprava za sprečavanje pranja novca, finansijsko-obaveštajna služba Srbije, zakonom nije obavezana da traži sudsko ovlašćenje za pristup finansijskim transakcijama ili imovini građana.²⁷ Uprava može da prikuplja informacije za niz institucija (uključujući službe bezbednosti i policiju) na njihov zahtev ili da im proaktivno prosledi podatke.²⁸

Odluka kojom se uređuju nadzorne posete, a koju je OKSB usvojio u prethodnom sazivu, pohvaljena je kao značajan korak napred u nadzoru nad službama bezbednosti²⁹, ali preostaju dva problema koja treba rešiti kako bi on bio efektivniji.

Prvo, Odluka ne predstavlja u potpunosti pravni akt jer ni Zakon o Narodnoj skupštini ni Poslovnik ne pružaju odborima mogućnost da usvajaju interne propise. Ovo odborima otežava to da propišu standarde nadzora i da dobru praksu učine održivom.³⁰ Drugo, iako je odluka veoma iscrpna u vezi sa određenim pitanjima, ona ne propisuje metod (ili metode) za izbor predmeta koje će poslanici pregledati na terenu. U praksi, ovo umanjuje predvidivost i efikasnost nadzornih poseta. Primera radi, tokom prethodnih nadzornih poseta službama bezbednosti, članovi Odbora otišli su u njihove arhive i nasumično odabrali predmete. Ostaje nejasno da li je takav nasumičan izbor napravljen prozivanjem rednog broja predmeta ili nasumičnim biranjem lokacije predmeta (npr. 15. predmet s leva na 6. polici). Način na koji se vrše nasumični izbori izuzetno je važan jer je, na primer, u drugom slučaju hipotetički moguće da problematični predmeti budu uklonjeni iz arhive pre posete, a da poslanici to ne mogu da primete. Iako ova spekulacija može biti osporena (što je zaista i učinila bivša predsednica Odbora gospođa Joksimović³¹), izričito uređivanje načina izbora predmeta ne bi samo pojednostavilo nadzorne posete već bi i doprinelo tome da javnost ima poverenje u spremnost poslanika da nadziru čak i osetljive aktivnosti institucija bezbednosti, kao što je primena posebnih mera.

Nadzor nad primenom posebnih mera svakako bi bio unapređen propisivanjem koje informacije bi trebalo da se nalaze u redovnim izveštajima službi bezbednosti OKSB-u. Do sada se nijedan propis nije bavio ovim pitanjem. Sami izveštaji su poverljivi, ali, prema raspoloživim informacijama, sadrže statističke podatke o broju primenjenih posebnih mera tokom izveštajnog perioda, kao i podatke o tome koji sudovi su ovlastili primenu svake mere. Međutim, čini se da se podaci o primeni poseb-

²⁷ „Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma,” čl. 53–60.

²⁸ Uprava za sprečavanje pranja novca prosledila je BIA 47 podataka tokom 2011. godine, 18 tokom 2012. i 19 u periodu od januara do novembra 2013. BIA. Odgovor na upitnik BCBP-a, 21. 1. 2014.

²⁹ Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović, vođen u Beogradu 8. 4. 2014.

³⁰ Odbor za kontrolu službi bezbednosti u aktuelnom sazivu (2014–) morao je ponovo da usvoji odluku. Snimak druge sednice Odbora za kontrolu službi bezbednosti, koja je održana 12. 6. 2014.

³¹ Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović, vođen u Beogradu 8. 4. 2014.

nih mera dostavljaju samo u vidu ukupnih brojeva primene mera. Na primer, izveštaji ne otkrivaju pristupljeno elektronskim podacima koje je zadržao pružalac mobilnih i internet usluga.³²

Osim što bi trebalo unaprediti izveštaje službi bezbednosti, parlamentarni nadzor nad primenom posebnih mera bio bi sigurno unapređen ukoliko bi se informacije tražile neposredno od pružalaca mobilnih i internet usluga. Izmenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama u junu 2014. godine operatori su obavezani da vode evidenciju o zahtevima za pristup zadržanim podacima koje su podnele institucije.³³ Povrh toga, operateri su dužni da vode evidenciju o presretanju elektronskih podataka.³⁴ Odbor za kontrolu službi bezbednosti bi stoga mogao da koristi informacije dobijene od operatora kako bi proverio informacije dobavljene od službi. Ovo ne bi samo povećalo odgovornost službi bezbednosti tokom primene posebnih mera, već bi doprinelo i tome da građani prevaziđu strahovanje da službe nezakonito slušaju njihove telefonske razgovore ili da čitaju njihove elektronske poruke.

Ograničenja koja se odnose na vrednosti i veštine parlamentaraca

Čak i ako su „opremljeni“ najsavremenijim pravnim rešenjima, parlamentarci će ih verovatno koristiti samo onoliko koliko smatraju da je to odgovarajuće i u skladu sa svojim znanjem o radu institucija bezbednosti.

Motivacija i želja članova OKSB-a u prethodnom sazivu da „učestvuju u nečem novom“ bio je važan faktor uspostavljanja nadzora nad primenom posebnih mera u praksi. **Istovremeno, srpski parlamentarci još deluju kao da su ubeđeni u to da nadzor nad službama bezbednosti ometa rad službi i ugrožava nacionalnu bezbednost.** Aktuelni predsednik OKSB-a jasno je izložio da bi trebalo da brinemo zbog toga što trenutno postoji previše nadzora, a ne nimalo nadzora. On smatra da je, zbog spoljnog nadzora uopšte, efikasnost službi bezbednosti ozbiljno umanjena – zaposleni su previše uplašeni da rade bilo šta jer očekuju da će biti optuženi za prestupe.³⁵ Njegov stav se može i razumeti ukoliko u obzir uzmemo njegovu prethodnu karijeru u vojnim službama bezbednosti. Međutim, članovi OKSB-a u prethodnom sazivu, bez ikakvog iskustva u institucijama bezbednosti, ispoljili su slične strahove. Tako suprotno jednostrano pristupili nadziranju elektronskih podataka, izvršivši pritisak na operatore da omoguće državnim institucijama pristup zadržanim podacima³⁶, dok se, s druge strane,

³² Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović, vođen u Beogradu 8. 4. 2014.

³³ „Zakon o elektronskim komunikacijama,” čl. 128, st. 9.

³⁴ „Zakon o elektronskim komunikacijama,” čl. 127, st. 3. Međutim, bilo bi dobro razjasniti da li je moguće da organi bezbednosti presreću elektronsku komunikaciju ili da pristupaju zadržanim elektronskim podacima bez slanja zahteva operaterima koji pružaju mobilne i internet usluge.

³⁵ Intervju sa narodnim poslanikom Mommirom Stojanovićem, vođen u Nišu 6. 3. 2014.

³⁶ Izveštaj Odbora za kontrolu službi bezbednosti o izvršenom nadzoru nad radom službi

nisu zalagali za uspostavljanje statističke evidencije o pristupanju zadržanim elektronskim podacima. Kada je reč o vrednostima, čini se da ne postoje razlike između predstavnika različitih poslaničkih klubova i predstavnika Vlade i opozicije.³⁷ Jedan izuzetak može biti stav nekih narodnih poslanika iz opozicije da postoji uzajamno nepoverenje između institucija bezbednosti i parlamentaraca, koje otežava parlamentarni nadzor, posebno zato što institucije bezbednosti prikrivaju informacije od narodnih poslanika, plašeći se da će one procureti.³⁸ Međutim, do sada nije bilo indikacija da iz OKSB-a cure informacije. Dodatno obrazovanje parlamentaraca o tome kako se rukuje poverljivim podacima bio bi dobar način da se i parlamentarci i institucije bezbednosti uvere u to da vršenje parlamentarnog nadzora u skladu sa zakonom neće naneti štetu nacionalnoj bezbednosti.

Analiza rada OKSB u prethodnom sazivu takođe izaziva zabrinutost zbog rizika od postojanja „regulatornog zarobljeničtva“ (eng. *regulatory capture*). Ovaj fenomen javlja se „kada se članovi nadzornog tela u tolikoj meri identifikuju sa ciljevima i problemima institucije čiji rad nadziru, da gube nezavisnu i kritičku perspektivu neophodnu za efektivni nadzor“³⁹. Do njega može dovesti to što službe bezbednosti rade u tajnosti, tako da parlamentarci ne mogu da nauče mnogo o njihovom radu izvan samih službi. Na primer, članovi OKSB-a pripremili su se za nadzorne posete tako što su obavili studijske posete službama bezbednosti, gde su i edukovani kako ove institucije funkcionišu.⁴⁰ Čak je i odluka koja uređuje nadzorne posete napisana u konsultaciji sa BIA i VBA.⁴¹ Premda je razumljivo da parlamentarci treba da saraduju sa službama kako bi bolje razumeli sve okolnosti njihovog rada, previše uska saradnja ugrožava njihov integritet. Tom prilikom ne postoji samo rizik da će parlamentarci razviti empatiju prema službama bezbednosti već i da će sam predmet njihovog nadzora uticati na njih. Stoga je važno da Odbor koristi alternativne izvore koji bi mogli da mu obezbede informacije o određenim aspektima rada službi. U prethodnom sazivu, obuke za nadzor organizovale su međunarodne organizacije. Međutim, na njima nisu prisustvovali svi članovi Odbora.⁴²

bezbednosti za 2012. godinu, Beograd, 23. 3. 2013: 9.

³⁷ Utisak koji je autorka stekla prilikom praćenja javnih sednica OKSB-a potvrđen je i tokom intervjua sa anonimnim sagovornikom bliskim OKSB-u, vođen u Beogradu, 27. 11. 2013.

³⁸ Intervju sa narodnim poslanikom Draganom Šutanovcem, vođen u Beogradu 12. 8. 2014. Intervju sa narodnim poslanikom Konstantinom Samofalovim, vođen u Beogradu, 25. 12. 2013.

³⁹ Caparini, M. *Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States*. U: Born, H. i M. Caparini. (ur.) „Democratic Control of Intelligence Services: Containing Rogue Elephants.“ Aldershot: Ashgate Publishing, 2007: 14.

⁴⁰ Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović, vođen u Beogradu 8. 4. 2014.

⁴¹ Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović, vođen u Beogradu 8. 4. 2014.

⁴² Videti, na primer: Izveštaj Odbora za kontrolu službi bezbednosti o izvršenom

Razvoj sofisticiranih tehnologija za primenu posebnih mera postavlja jedan od ključnih izazova parlamentarcima u vršenju nadzora. Vršenje nadzornih poseta ne predstavlja nadzor ako parlamentarci ne znaju šta bi trebalo da traže. Najbolja ilustracija ovoga jeste sledeće zapažanje zamenika predsednika OKSB-a Dragana Šutanovca: „Moglo bi nas deset da sedi čitav dan u prostoriji u kojoj se nezakonito odvija nadzor nad telekomunikacijama i da ništa ne primetimo“⁴³. Osim toga, parlamentarci u Srbiji nemaju sredstva da zaposle svoje lične službenike koji bi im pomogli tokom obavljanja zadataka, a sami odbori imaju manjak osoblja. Poslovnik Narodne skupštine daje pravo odborima da angažuju spoljne eksperte⁴⁴, ali se to u dosadašnjoj praksi OKSB-a nije dogodilo.

Policija primenjuje posebne mere bez parlamentarnog nadzora

Uprava kriminalističke policije primenjuje posebne mere, ali njen rad u ovoj oblasti ne podleže parlamentarnom nadzoru. Ovaj nedostatak utemeljen je u zakonodavstvu. Dok ZOUSB određuje nadležnosti i ovlašćenja odgovornog skupštinskog odbora, Zakon o policiji predviđa samo to da ministar unutrašnjih poslova podnosi Narodnoj skupštini godišnje izveštaje o radu Ministarstva, sa mogućnošću podnošenja nadležnom odboru dodatnih izveštaja o raznim pitanjima iz svog delokruga, na zahtev odbora.⁴⁵ Skupštinski odbor nadležan za nadzor nad Ministarstvom unutrašnjih poslova (MUP) jeste Odbor za odbranu i unutrašnje poslove (OOUP). Njegove nadležnosti nisu dovoljno jasno definisane Poslovníkom.⁴⁶ Stoga, ne postoji pravni osnov koji omogućuje parlamentarni nadzor nad primenom posebnih mera u radu UKP-a. Na ovaj problem treba usmeriti pažnju s obzirom na to da, pokušaj da se uspostavi takva vrsta nadzora u praksi ne bi bio održiv bez adekvatnog pravnog osnova. Nadzor bi tada zavisio od političkih odnosa između nadležnog odbora (prvenstveno njegovog predsednika) i MUP-a.

Tokom saziva 2012–2014. postojala je inicijativa da se organizuju terenske posete MUP-u⁴⁷, ali to nije bilo sprovedeno. Takođe nije bilo ni eksplicitne rasprave o uvođenju nadzora nad primenom posebnih mera. Koliko je nerealno bilo to očekivati, najbolje ilustruje činjenica da Momir Stojanović, kao član OOUP-a 2012–2014, u to vreme nije mogao da potvrdi da li bi ova vrsta nadzora uopšte mogla da spada u spektar nadležnosti OOUP-a.⁴⁸ U međuvremenu, kao predsednik OKSB-a u novom sazivu, predložio je upravo OKSB-u da razmotri da li bi njegove nadležnosti mogle da budu

nadzoru nad radom službi bezbednosti za 2012. godinu. Beograd, 23. 3. 2013: 16.

⁴³ Intervju sa narodnim poslanikom Draganom Šutanovcem, vođen u Beogradu 12. 8. 2014.

⁴⁴ Poslovník Narodne skupštine Republike Srbije, čl. 43.

⁴⁵ „Zakon o Policiji,” čl. 9.

⁴⁶ „Poslovník Narodne skupštine Republike Srbije,” čl. 49.

⁴⁷ Lične beleške sa direktnog prenosa 13. sednice Odbora za odbranu i unutrašnje poslove (saziv 2012–2014), održane 6. 11. 2014.

⁴⁸ Intervju sa narodnim poslanikom Momiirom Stojanovićem, vođen u Nišu 6. 3. 2014.

proširene na nadzor nad primenom posebnih mera unutar UKP-a. Međutim, pomenu- ta inicijativa je brzo napuštena zbog argumenta da Poslovnik ne obezbeđuje pravni osnov za uspostavljanje takvog nadzora. S druge strane, OKSB je najavio javno slušanje o mogućnosti uspostavljanja centralizovanog tehničkog centra, koji bi svim institucijama bezbednosti obezbeđivao pristup telekomunikacionim podacima.⁴⁹ Jedan od glavnih argumenata koji govori u prilog uspostavljanja takvog tela jeste da bi ono olakšalo nadzor nad primenom posebnih mera.⁵⁰ Uspostavljanje centralizovanog tehničkog centra zahtevalo bi da njegovo postojanje, nadležnosti i ovlašćenja budu zasnovani na zakonu, koji bi takođe trebalo da predvidi i parlamentarni nadzor nad njegovim aktivnostima. Istovremeno, ovo telo bilo bi samo „pružalac usluge” institucijama koje primenjuju posebne mere, što znači da bi ove institucije i dalje trebalo da budu pod budnim okom aktera spoljnog nadzora. Centralizacija tehničke podrške akterima bezbednosti ne umanjuje nužno rizik od zloupotrebe, kao što je to bilo evidentno u praksi Hrvatske, u kojoj je rad Operativno-tehničkog centra za nadzor telekomunikacija već okružen kontroverzama.⁵¹

Konačno, centralizovano tehničko telo bi pružalo pomoć samo prilikom primene tajnog nadziranja komunikacija i stoga, njegovo uspostavljanje ne bi pomoglo ustanovljavanju parlamentarnog nadzora nad tim kako policija primenjuje druge vrste posebnih mera (posebnih dokaznih radnji). Sve ovo znači da parlamentarci ne treba da odustanu od inicijative da se uvede nadzor nad primenom posebnih mera u radu UKP-a, već treba da ulože napor kako bi stvorili pravni osnov za takav nadzor. Prilika za ovo mogla bi biti najavljena reforma policije, tokom koje će možda UKP preći u nadležnost Ministarstva pravde.⁵² U tom slučaju, definisanje pravnog osnova za parlamentarni nadzor UKP-a bio bi još važniji pošto Odbor za odbranu i unutrašnje poslove ne bi uopšte imao formalnu nadležnost za nadziranje njenog rada.

⁴⁹ Snimak druge sednice Odbora za kontrolu službi bezbednosti, održane 12. 6. 2014. <<http://www.parlament.gov.rs/prenosi/arhiva.2090.html>>.

⁵⁰ Snimak druge sednice Odbora za kontrolu službi bezbednosti, održane 12. 6. 2014. Takođe: Intervju sa narodnim poslanikom Draganom Šutanovcem, vođen u Beogradu 12. 8. 2014.

⁵¹ „Mogu nas prislušivati bez ičijeg znanja?!” *Večernji list*, 3. 2. 2010.

⁵² „Ministarstvo pravde preuzima kriminalističku policiju.” *Politika online*, 5. 4. 2014.

PREPORUKE

Unapređena regulativa ojačala bi nadzor.

1. Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije trebalo bi izmeniti i dopuniti kako bi se razjasnilo šta narodni poslanici mogu, a šta ne mogu da zahtevaju prilikom nadzornih poseta. Isti zakon bi, takođe, trebalo izmeniti i dopuniti tako da se omogući parlamentarni nadzor razmene podataka službi bezbednosti sa stranim licima i drugim državnim organima u Srbiji.
2. Poslovnik Narodne skupštine treba izmeniti i dopuniti tako da obezbeđuje pravni osnov za interna akta odbora, kojima se uređuje njihov rad.
3. Odluka Odbora za kontrolu službi bezbednosti kojom se uređuju nadzorne posete službama bezbednosti treba da precizira metod(e) za izbor predmeta u kojima su evidentirani slučajevi primene posebnih mera.
4. Službe bezbednosti treba obavezati pravnim aktom da Odboru za kontrolu službi bezbednosti dostavljaju statističke podatke o primeni posebnih mera, kao i statistiku o pristupima zadržanim elektronskim podacima. Istovremeno, OKSB bi trebalo da od pružalaca mobilnih i internet usluga traži informacije o pristupima elektronskim podacima koje vrše službe bezbednosti.

Efektivni nadzor zahteva da parlamentarci budu edukovani i informisani.

1. Članove Odbora za kontrolu službi bezbednosti treba sistematski edukovati o tome kako da koriste svoja ovlašćenja. Posebnu pažnju treba posvetiti pravilnom rukovanju poverljivim dokumentima. Ne samo da bi pohađanje takve obuke smanjilo rizik od curenja informacija već bi parlamentarci tako bili uvereni u to da izvršavanje njihovih pravno definisanih ovlašćenja neće biti štetno, već korisno za nacionalnu bezbednost i bezbednost građana.
2. Odbor za kontrolu službi bezbednosti unapredio bi svoj rad kada bi koristio druge izvore informacija sem samih službi bezbednosti, kao i kada bi angažovao spoljne eksperte. Odbor za kontrolu službi bezbednosti mogao bi da uspostavi ili da ojača saradnju sa istraživačkim centrima specijalizovanim za pitanja bezbednosti i ljudskih prava, sa pravnim ekspertima i ekspertima iz oblasti telekomunikacija, kao i sa telima specijalizovanim za nadzor nad službama bezbednosti i primenu posebnih mera drugih zemalja.
3. Odbor za kontrolu službi bezbednosti posebno bi profitirao ukoliko bi redovno razmenjivao informacije sa nezavisnim državnim organima koji nadziru rad službi

bezbednosti (Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i Zaštitnik građana).

Primena posebnih mera tokom rada Uprave kriminalističke policije treba da podleže parlamentarnom nadzoru.

1. Najavljenju reformu policije treba iskoristiti kao priliku da se uspostavi jasan pravni osnov za parlamentarni nadzor nad primenom posebnih mera u radu Uprave kriminalističke policije, bez obzira na to da li će UKP ostati u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova ili će biti u nadležnosti Ministarstva pravde. U skladu sa tim, Poslovnik Narodne skupštine treba izmeniti i dopuniti tako da nadzor nad tim kako UKP primenjuje posebne mere bude eksplicitno dodeljeno Odboru za odbranu i unutrašnje poslove ili Odboru za kontrolu službi bezbednosti, s tim što bi drugi mogao biti kompetentniji s obzirom na njegovo iskustvo u ovoj vrsti nadzora.
2. Odbor za odbranu i unutrašnje poslove trebalo bi da, u međuvremenu, koristi svoja postojeća ovlašćenja nad MUP-om i policijom i da od Ministra unutrašnjih poslova zahteva poseban izveštaj o primeni posebnih mera u radu policije.

IZVORI

Pravni akti

- „Poslovnik Narodne skupštine Republike Srbije.“ Sl. glasnik RS, br. 52/2010 i 13/2011.
- „Ustav Republike Srbije.“ Sl. glasnik RS, br. 98/2006.
- „Zakon o Bezbednosno-informativnoj agenciji.“ Sl. glasnik RS, br. 42/2002, 111/2009, 65/2014 – odluka US i 66/2014.
- „Zakon o elektronskim komunikacijama.“ Sl. glasnik RS, br. 44/2010, 60/2013 - odluka US i 62/2014.
- „Zakon o Narodnoj skupštini.“ Sl. glasnik RS, br. 9/2010.
- „Zakon o Policiji.“ Sl. glasnik RS, br. 101/2005, 63/2009 – odluka US i 92/2011.
- „Zakon o osnovama uređenja službi bezbednosti Republike Srbije.“ Sl. glasnik RS, br. 116/2007 i 72/2012.
- „Zakon o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji.“ Sl. glasnik RS, br. 88/2009, 55/2012 – odluka US i 17/2013.
- „Zakonik o krivičnom postupku.“ Sl. glasnik RS, 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014.
- „Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.“ Sl. glasnik RS, br. 20/2009, 72/2009 i 91/2010.

Narodna skupština

Narodna skupština Republike Srbije – Odbor za kontrolu službi bezbednosti. „Izveštaj o izvršenom nadzoru nad radom službi bezbednosti za 2012. godinu.“ Beograd, 23. mart 2013.

Narodna skupština Republike Srbije – Odbor za kontrolu službi bezbednosti. „Odluka kojom se uređuje način na koji Odbor obavlja neposredni nadzor nad radom službi bezbednosti u skladu sa zakonom kojim se uređuju osnovi uređenja službi bezbednosti Republike Srbije, zakonima kojima se uređuje rad službi bezbednosti i Poslovníkom Narodne skupštine. Broj 02-1322/13.“ Beograd, 29. mart 2013.

„Odbor za kontrolu službi bezbednosti sproveo nadzornu posetu Bezbednosno-informativnoj agenciji.“ Narodna skupština Republike Srbije, 10. jul 2013. <<http://goo.gl/juBxv4>> 17. 10. 2014.

Osamnaesta sednica Odbora za odbranu i bezbednost. Narodna skupština Republike Srbije [saziv 2012–2014], 1. mart 2010. <<http://goo.gl/6OdLqj>> 17. 10. 2014.

Snimak druge sednice Odbora za kontrolu službi bezbednosti [saziv 2014–] održane 12. juna 2014. <<http://www.parlament.gov.rs/prenosi/arhiva.2090.html>> 17. 10. 2014.

Medijske objave

„BIA potvrdila: MUP izdao nalog za prisluškivanje Vučića i Nikolića.“ Blic online, 1. 11. 2012. <<http://goo.gl/fnIrmu>> 17. 10. 2014.

„Ministarstvo pravde preuzima kriminalističku policiju.“ Politika online, 5. 4. 2014. <<http://goo.gl/jO6IyR>> 17. 10. 2014.

„Mogu nas prisluškivati bez ičijeg znanja?!“ Večernji list online, 3. 2. 2010. <<http://goo.gl/mcViBt>> 17. 10. 2014.

„Skupštinski odbor kontroluje VOA.“ RTS online, 15. 7. 2013. <<http://goo.gl/bVikoS>> 17. 10. 2014.

„Uhapšen policijski funkcioner zbog slučaja Lazarević.“ RTV, 21. 2. 2014. <<http://goo.gl/4jN7tT>> 17. 10. 2014.

„BND leitet seit 2007 Daten an NSA weiter.“ Zeit online, 8. 8. 2013. <<http://goo.gl/2HR-Cu7>> 17. 10. 2014.

Knjige

Caparini, M. Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States. U: Born, H. i M. Caparini. (ur.) „Democratic Control of Intelligence Services: Containing Rogue Elephants.“ Aldershot: Ashgate Publishing, 2007: 3–24.

Wills, A. et al. „Parliamentary Oversight of Security and Intelligence Agencies in the European Union.“ European Parliament, 2011. <<http://goo.gl/zHdgS>> 17. 10. 2014.

Intervjui, zapisnici i sopstvene beleške

BIA. Odgovori na upitnik BCBP, 21. 1. 2014.

Intervju sa narodnom poslanicom Jadrankom Joksimović (predsednicom OKSB-a u sazivu 2012–2014). Beograd, 8. 4. 2014.

Intervju sa narodnim poslanikom Konstantinom Samofalovim (član OOUP-a u sazivu 2012–2014). Beograd, 25. 12. 2013.

Intervju sa narodnim poslanikom Mommirom Stojanovićem (intervjuisan kao član OOUP-a u sazivu 2012–2014; predsednik OKSB-a i član OOUP-a u sazivu 2014–). Niš, 6. 3. 2014.

Intervju sa narodnim poslanikom Draganom Šutanovcem (zamenik predsednika OKSB-a i član OOUP-a u sazivu 2014–, član OKSB-a i OOUP-a u sazivu 2012–2014). Beograd, 12. 8. 2014.

Intervju sa sagovornikom bliskim OKSB-u koji je želeo da ostane anonimn. Beograd, 27. 11. 2013.

Stručne konsultacije „Partnerstvo za integritet u sektoru bezbednosti“, u organizaciji BCBP-a. Zapisnik. Andrevlje, Fruška gora, 9–11. juli 2014.

Trinaesta sednice Odbora za odbranu i unutrašnje poslove (saziv 2012–2014). Sopstvene beleške sa praćenja prenosa na internet stranici Narodne skupštine, 6. 11. 2013.

Ostali izvori

Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. „Izveštaj o sprovođenju Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.“ Beograd, mart 2013. <<http://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/izvestajiPoverenika/2012/enizvestaj2012.pdf>> 17. 10. 2014.

De Smet, P. „Confidence is fine, control is better?“ Odlomak iz govora održanog na konferenciji „Community of Interest on the Practice and Organisation of Intelligence“ (Belgija), Decembar 2008. <<http://goo.gl/y2U7cS>> 17. 10. 2014

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.738
328.3:351.74/.75
328.3:355.2

ЂОКИЋ, Катарина, 1985-
Parlamentarni nadzor nad primenom posebnih mera za tajno prikupljanje
podataka u Srbiji / Katarina Đokić. - Beograd : Beogradski centar za
bezbednosnu politiku, 2014 (Beograd : Unagraf). - 21 str. ; 21 cm

Tiraž 300. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija:
str. 19-21.

ISBN 978-86-6237-100-3

а) Безбедносни сектор - Парламентарна контрола - Србија б) Право на
заштиту података о личности

